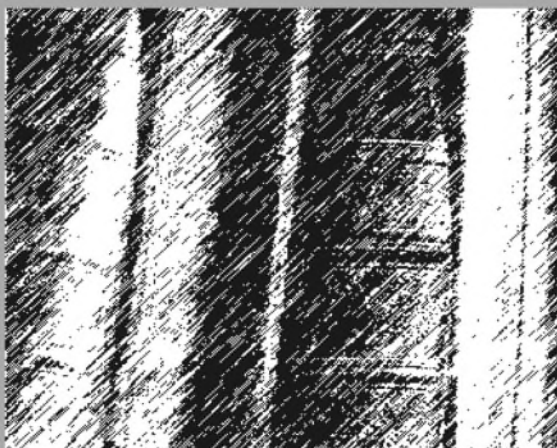

ŠTEFAN VAŠEK, ALEXANDRA KASTELOVÁ

Porównanie systemów kształcenia pedagogów specjalnych w polskich i słowackich szkołach wyższych

A comparison of the systems of education of special pedagogy in Polish and Slovak higher schools

Abstract: The article aims at comparing the systems of education of special pedagogy in higher schools. The comparison that was made involved the curricula al within the scope of special pedagogy in the countries in question from the point of view of the elements of the contents in teaching plans. Also the differences between an organization and the profile of an education system were pointed out – the system, nature and type of studies in a selected Polish and Slovak higher education institution.

Key words: comparative pedagogy, comparative special pedagogy, evaluation of the system of education, educational systems of special pedagogues.

Pedagogika porównawcza jest obecnie jedną z tych dyscyplin naukowych, które odnotowują wzrost zainteresowania ze strony wielu specjalistów. Impulsem do rozwoju pedagogiki porównawczej było powstanie licznych organizacji międzynarodowych (UNESCO, OECD, EEC i innych). Te gromadzące istotne dane i wspierające międzynarodowe projekty organizacje badawcze zbierają informacje o systemach kształcenia w różnych krajach. Istotnym wkładem w pedagogikę porównawczą jest fakt, że właśnie przy tych organizacjach międzynarodowych powstają instytucje, których celem jest pozyskiwanie owych informacji (W a l t e r o v á, 1991, s. 24). Według W.W. Brickmana i innych ważnych przedstawicieli pedagogiki porównawczej, ta dziedzina nauki ma dwojaki charakter. Z jednej strony pedagogika porównawcza ma charakter teoretyczny, z drugiej – zdecydowanie aplikacyjny.

W ostatnich latach w zakresie terminologii doszło do pewnych zmian w rozumieniu poszczególnych pojęć. Pod pojęciem „pedagogika porównawcza” obecnie rozumiemy bowiem nie tylko porównywanie systemów kształcenia, ale też **wszelki opis, dokumentację i analizę**, dostarczającą wiedzy o systemie kształcenia jednego kraju w porównaniu z innym krajem. Samo porównanie może być przeprowadzone, ale nie musi. Wraz z wyznaczeniem nowej treści pojęcia „pedagogika porównawcza” dla tego zakresu badań zaczęto używać terminu „pedagogika międzynarodowa” („international comparative education”), przy czym pierwotny termin – „pedagogika porównawcza” („comparative education”) jest równie często stosowany.

Podczas gdy obecnie ogólnie przyjęty zakres rozumienia pojęcia „pedagogika porównawcza” jest, według P r ů c h y (1999, s. 33), szeroki i składa się z komparatywnych analiz systemów kształcenia, z teoretycznej eksplanacji, jak również z deskrypcji systemów kształcenia, porównawcza pedagogika specjalna na razie jest u nas jedną ze słabiej opracowanych dyscyplin pedagogiki specjalnej. Ze względu na lokalizację badanych danych może chodzić o porównanie o charakterze międzynarodowym lub o porównanie systemów kształcenia w ramach jednego kraju, terytorium lub instytucji (V a š e k, 1995, s. 144).

Porównawcza pedagogika specjalna, jak podaje V a š e k (2003, s. 151), stanowi dyscyplinę pedagogiki specjalnej, której przedmiotem jest „badanie i porównywanie systemów edukacyjno-wychowawczych dzieci i młodzieży o specjalnych potrzebach w oparciu o przyjęte założenia filozoficzno-teoretyczne. Porównuje cele, zakres, metody, założenia, formy organizacyjne wychowania specjalnego, a także koncepcje, formy i zakres przygotowania pedagogów specjalnych”.

Kompleksową nauką, która zajmuje się zawodem pedagoga specjalnego, jest **pedeutologia specjalna**. Bada ona wieloaspektowe uwarunko-

wania wykonywania zawodu, jego jakość i efektywność. Jest nastawiona przede wszystkim na przygotowanie pedagogów specjalnych, które wymaga szczególnej uwagi.

Przygotowanie pedagogów specjalnych według Vaška (2003, s. 165–168) jest „zinstytucjonalizowaną formą dostarczania wiedzy, rozwijania predyspozycji i nawyków zawodowych połączoną z rozwijaniem pozytywnych cech osobowości wymaganych u pedagogów działających w szkołach specjalnych i placówkach edukacyjnych dla osób niepełnosprawnych”. Zajmuje się warunkami, założeniami i środkami kształcenia pedagogów specjalnych w powiązaniu z wyznaczonymi celami. Kształcenie, które przeważnie jest realizowane w szkołach wyższych o charakterze uniwersyteckim, może mieć charakter studiów zawodowych I stopnia lub studiów uzupełniających. Zakres kształcenia składa się z części teoretycznej i praktycznej oraz obejmuje składniki informacyjne (treść kształcenia) i formatywne (rozwijanie pożądanых cech osobowych pedagoga oraz odpowiednich nawyków), które są zgodne z wyznaczonym profilem absolwenta. W ramach poszczególnych koncepcji przygotowania pedagogów specjalnych czynnikiem determinującym jest zróżnicowanie systemu szkolnictwa specjalnego, stopień integracji wychowania niepełnosprawnych w warunkach wspólnych z populacją pełnosprawnych oraz wiele innych czynników. Zadaniem pedeutologii jest badanie specjalizacji w zakresie zawodu pedagoga specjalnego, występujących w różnych systemach szkolnictwa specjalnego oraz poszukiwanie form efektywnego kształcenia uzupełniającego jako kontynuacji studiów zawodowych I stopnia. Pedeutologia specjalna zajmuje się również badaniem możliwości zatrudnienia pedagogów specjalnych.

Ewaluacja (porównanie) instytucji kształcących

Obecnie na świecie działa ok. 9000 uniwersytetów i odpowiadających im różnych typów szkół wyższych. W skali międzynarodowej porównywanie uniwersytetów jest znacznie utrudnione z powodu ogromnej różnorodności tych instytucji kształcących i dlatego według Průchy (1999, s. 151) podczas komparacji wykorzystuje się przede wszystkim porównywanie niektórych **wskaźników kwantytatywnych** (liczba studentów, liczba absolwentów, czas trwania studiów).

Ewaluacja jakości kształcenia w szkołach wyższych składa się z trzech głównych filarów, które mogą być oceniane osobno w różnym za-

kresie i na różne sposoby. Chodzi o następujące elementy (*Dvacet let reform vysokého školství...*, 1999, s. 99):

1. **Ewaluacja instytucjonalna** jest nastawiona na funkcjonowanie szkoły wyższej jako instytucji (na proces nauczania, środowisko studiowania i zarządzanie). Zwykle realizuje się w formie zestawiania samooceny z ocenami specjalistów zewnętrznych z tej samej dziedziny. Można również przeprowadzić porównanie między różnymi instytucjami w tym samym kraju.

2. **Ewaluacja programów** dotyczy konkretnego przedmiotu lub kierunku; porównuje się ich poziom w kilku (lub wszystkich) instytucjach szkolnictwa wyższego w danym kraju. Ewaluacja polega na zestawianiu samooceny z ocenami specjalistów akademickich, a w uzasadnionych przypadkach również z ocenami specjalistów – praktyków.

3. **Ewaluacja badań** dotyczy jakości badań uniwersyteckich oraz proponowanych przez nie rozwiązań i najczęściej jest przeprowadzana za pośrednictwem kolektywnych ocen w danej dziedzinie.

Ewaluacja programów kształcenia (treści kształcenia)

Sfera pedagogicznej ewaluacji treści kształcenia jest dotychczas w stanie, dla którego charakterystyczna jest niejasność znacznego stopnia, izolacja w zakresie podejścia do szczegółów i nierównomierność rozwoju, jak to ocenia Průcha (1996, s. 43), sięgając przy tym do oceny opublikowanej w materiale OECD, poświęconym ewaluacji treści kształcenia (Pelgrum, Voogt, Plomp, 1995). Autorzy tego materiału szczegółowo przeanalizowali ponad 70 prac badawczych, dotyczących ewaluacji treści kształcenia i doszli do następujących wniosków:

- nie ma zgodności terminologicznej w sferze ewaluacji treści kształcenia lub programów kształcenia;
- ewaluacja treści kształcenia ma dotychczas wyłącznie deskryptywny charakter, tj. opisuje właściwości treści kształcenia, jednak nie jest wykorzystywana do objaśniania oczekiwanych wyników i efektów treści kształcenia.

Do celów OECD wspomniani już holenderscy specjaliści Pelgrum, Voogt i Plomp (1995) przeprowadzili **analizę ewaluacyjnych badań treści kształcenia**. Przeanalizowali wielką liczbę prac badawczych, przy czym wyróżnili cztery grupy charakterystyk ewaluacji treści kształcenia. Chodzi o następujące grupy z wybranymi przykładami charaktery-

styk (z których każda w przywoływanej pracy jest udokumentowana opublikowanymi wynikami badań empirycznych; chodziło ogółem o 182 charakterystyki):

1. **Zawartość treści kształcenia** (łącznie 43 charakterystyki) – obejmuje charakterystyki odnoszące się do planowanej treści kształcenia, do treści kształcenia realizowanego. Przykłady ewaluacyjnych charakterystyk: zakres materiału, nacisk na wiadomości, stopień trudności materiału, typy zadań.

2. **Wymiar czasowy treści kształcenia** (ogółem 27 charakterystyk) – chodzi o charakterystyki dotyczące ilości czasu (godzin dydaktycznych, dni, lat), który w ramach treści kształcenia jest przeznaczony na określone składniki jej zawartości (np. czas przeznaczony na poszczególne przedmioty nauczania, na grupy przedmiotów). W tym zakresie ewaluacji funkcjonuje stosunkowo duża liczba prac i indyktorów kwantytatywnych, np. został wypracowany materiał Unii Europejskiej *Key Data on Education in the European Union* (1997). Przykłady ewaluacyjnych charakterystyk: liczba godzin nauczania dla poszczególnych przedmiotów, czas trwania roku szkolnego, wymiar trwania obowiązku szkolnego, czas przeznaczony na zadania domowe.

3. **Organizacja i profil nauczania** (łącznie 44 charakterystyki) – chodzi przede wszystkim o charakterystyki zawarte w programach treści kształcenia, ale też o niektóre charakterystyki realizowanego procesu nauczania. Przykłady ewaluacyjnych charakterystyk: metody wykorzystywane w nauczaniu, liczba i rodzaj podręczników wykorzystywanych w nauczaniu, nacisk kładziony w nauczaniu na ocenę uczniów, włączanie nauki grupowej w proces nauczania.

4. **Uczestnicy treści kształcenia** (łącznie 58 charakterystyk) – terminem tym autorzy oznaczają podmioty włączane w procesy realizacji treści kształcenia (uczniowie, studenci, nauczyciele). Przykłady charakterystyk ewaluacyjnych: wielkość szkoły (liczba uczniów), liczba nauczycieli przypadających na liczbę uczniów, procent nauczycieli, którzy są włączeni w proces kształcenia ustawicznego, liczba uczniów w szkołach prywatnych.

Systemy kształcenia pedagogów specjalnych w Słowacji i w Polsce

Słowacja

Sektor szkolnictwa wyższego w Słowacji oferuje trzystopniową edukację w szkołach wyższych: 3- lub 4-letnie studia bakalarskie (*bakalár*) – I stopień; studia magisterskie jako II stopień (*magister, inżynier, doktor medycyny*) i wreszcie studia doktoranckie (*PhD*) jako III stopień. Wyższe kształcenie specjalistyczne (zawodowe) w siedmiu średnich szkołach zawodowych wciąż jeszcze pozostaje w fazie eksperymentalnej.

Obecnie w Słowacji szkolnictwo nieuniwersyteckie nie jest rozwinięte, choć pewne eksperymenty w tym kierunku odnotowano już na początku lat 90. XX wieku. W ustawie nr 131/2002 „O szkolnictwie wyższym” rozróżniono trzy typy szkół wyższych: publiczne, państwowe i prywatne. W nich prowadzone są studia bakalarskie, magisterskie, inżynierskie, doktorskie i doktoranckie, pod warunkiem, że spełniają warunki akredytacji. Studia magisterskie i inżynierskie trwają co najmniej 4 lata, ewentualnie od 1 roku do 3 lat dla absolwentów studiów bakalarskich. Studiuje na nich ok. 80% studentów.

Przygotowanie pedagogów specjalnych jest realizowane w wyższych uczelniach w formie studiów zawodowych i uzupełniających. Ogólną koncepcję przygotowania pedagogów specjalnych określa wiele czynników, np. struktura szkolnictwa specjalnego, stopień segregacji i integracji dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w systemie edukacji. Obecnie wydziały przygotowujące pedagogów specjalnych muszą uporać się z problemem koniecznych reform i wypracować koncepcję przygotowania pedagogów specjalnych w szkołach wyższych tak, by przygotowywały one absolwentów zgodnie z wymogami europejskimi i koncepcją zawartą w materiałach strategicznych.

Międzynarodowa konferencja pedagogów specjalnych, która odbyła się Liptowskim Mikulaszu w maju 2003 roku, wyznaczyła nowe kierunki rozwoju pedagogiki specjalnej w kontekście europejskim. Wskazała, że perspektywiczny rozwój szkolnictwa specjalnego, wychowania i kształcenia dzieci oraz młodzieży o specjalnych potrzebach musi być determinowany zasadami demokracji, humanizmu, zróżnicowanym podejściem do osoby ucznia niepełnosprawnego, samokształceniem, kształceniem ustawicznym itp. Zasady te zostały ujęte w koncepcji wychowania i kształcenia dzieci niepełnosprawnych, która jest częścią projektu „Milenium” i Narodowego Programu Rozwoju Szkolnictwa na następne 15 do 20 lat.

W słowackich szkołach wyższych utworzono stosunkowo wiele kierunków studiów, które nie są zgodne z przyjętymi systemami międzynarodowymi. Aktualny staje się więc wymóg ogólnej redukcji liczby kierunków, a zarazem dążenie do kształcenia specjalistów o szerszym przygotowaniu, zdolnych do odnalezienia się na rynku pracy. Poziom kształcenia zawodowego I stopnia powinien być bardziej ogólny, z wysoką „plastycznością” absolwenta, a specjalizacja powinna być przesunięta na następny, uzupełniający poziom kształcenia. Problem reformy treści kształcenia w zakresie składu dyscyplin i ich zawartości również jest bardzo aktualny.

PEDAGOGICKÁ FAKULTA
UNIVERZITA KOMENSKÉHO

Wydział Pedagogiczny
Uniwersytet Komenskiego

W naszym artykule zajmujemy się Wydziałem Pedagogicznym Uniwersytetu Komenskiego w Bratysławie, choć studia z zakresu pedagogiki specjalnej są prowadzone również w innych słowackich uniwersytetach (Prešov, Ružomberok). W Katedrze Pedagogiki Specjalnej w Bratysławie kwestia problemów reformy połączona z transformacją programów studiów według systemu europejskiego została rozwiązana za pomocą **nowej koncepcji kształcenia pedagogów specjalnych**, w której działa system punktowy ECTS (European Credit Transfer System) i 3-stopniowe przygotowanie na poziomie studiów bakalarskich, magisterskich i doktoranckich. Pierwsze dwa stopnie dzielą się na programy studiów (w ramach specjalizacji kierunku): pedagogika upośledzonych umysłowo, pedagogika osób z upośledzeniem wzroku, słuchu i dysfunkcją narządów ruchu oraz pedagogika społecznie nieprzystosowanych i poradnictwo w zakresie pedagogiki specjalnej. I stopień studiów (3-letni program bakalarski) jest wyraźnie nastawiony na przygotowanie do prowadzenia działalności wychowawczej, podczas gdy stopień II (2-letni program magisterski, będący kontynuacją stopnia I) przygotowuje do nauczania w szkołach specjalnych, ze szczególnym naciskiem na dydaktyki specjalne, a w poradnictwie z zakresu pedagogiki specjalnej – na diagnostykę i rehabilitację wychowawczą uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych. W ramach III stopnia (3-letnie dzienne lub 5-letnie zaoczne studia doktoranckie), który obecnie planuje się przygotować do akredytacji, będzie można uzyskać kwalifikacje do pracy

naukowo-badawczej lub do zarządzania w zakresie kompleksowej opieki nad osobami o szczególnych potrzebach wychowawczo-edukacyjnych. Nowa 3-stopniowa koncepcja przygotowania pedagogów specjalnych została wprowadzona od roku akademickiego 2005/2006. W następnym roku akademickim 2006/2007 zostały otwarte następujące łączone programy studiów (przez utworzenie kombinacji dwóch programów studiów w ramach jednego kierunku lub przez wytworzenie kombinacji międzykierunkowych) na kierunku Pedagogika Specjalna (patrz tabela 1):

Tabela 1

Bakalarskie programy studiów na kierunku Pedagogika Specjalna

Bakalarskie programy studiów (3-letnie)	
studia dzienne	studia zaoczne
Pedagogika niepełnosprawnych intelektualnie	PS – Poradnictwo i Pedagogika niepełnosprawnych intelektualnie
Pedagogika niepełnosprawnych słuchowo	
Pedagogika specjalna – Poradnictwo	
– możliwość dowolnego łączenia programów studiów kierunku Pedagogika Specjalna pomiędzy sobą – możliwość kombinowania programów studiów z kierunku Pedagogika Specjalna z programem Nauczanie Języka i Literatury Słowackiej z kierunku Nauczanie przedmiotów akademickich	

I bakalarski stopień studiów będzie kontynuowany na stopniu II i III (magisterskim i doktoranckim).

Katedra Pedagogiki Specjalnej na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Komenského w Bratysławie oprócz nowych programów studiów oferuje możliwość ukończenia studiów na kierunku Nauczanie w Szkołach Specjalnych oraz nienauczycielskich studiów zawodowych z zakresu pedagogiki specjalnej. W 2005 roku Katedra została oceniona przez grupę roboczą Komisji Akredytacyjnej jako placówka, która w działalności naukowo-badawczej w dziedzinie pedagogiki specjalnej znajduje się na pierwszym miejscu w Słowacji. Oprócz Katedry działa Poradnia Specjalnopedagogiczna, która służy przede wszystkim do celów dydaktycznych, praktyk studenckich i badań naukowych (*Katedra špeciálnej pedagogiky Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského*, 2005).

Studia z zakresu pedagogiki specjalnej w Bratysławie obejmują przedmioty z zakresu podstaw ogólnopedagogicznych, podstaw pedagogiki specjalnej, przedmioty stopnia bakalarskiego i stopnia magisterskiego. Program ten obejmuje bardzo wiele przedmiotowych dydaktyk specjalnych. Przed-

mioty do wyboru oferuje tylko program PNS; programy PNI i PNW nie zawierają żadnych przedmiotów do wyboru. Studenci programu Poradnictwo mają możliwość specjalizowania się w dwóch wybieralnych specjalnościach.

Polska

W Polsce działa wiele typów szkół wyższych nieuniwersyteckich i uniwersyteckich: wyższe szkoły zawodowe (nieuniwersyteckie), kolegia nauczycielskie (akademie kształcące nauczycieli), uniwersytety (tradycyjne), politechniki (uniwersytety techniczne) i akademie. Po ukończeniu 3- lub 4-letnich studiów zawodowych absolwenci szkoły wyższej uzyskują dyplom kwalifikacji zawodowej i tytuł licencjata lub inżyniera, który umożliwia im dostęp do rynku pracy. Uniwersytety i instytucje o charakterze nieuniwersyteckim po ukończeniu studiów trwających od 4,5 do 6 lat przyznają dyplom ukończenia studiów wyższych (dyplom uniwersytecki). W zależności od kierunku studiów absolwenci uzyskują tytuł: magister, magister edukacji, magister sztuki, magister inżynier, magister inżynier architekt itd. (*Summary sheets on education systems in Europe – POLAND, 2004*).

Akademia Pedagogiki Specjalnej
im. Marii Grzegorzewskiej

W ostatnich latach również w Polsce, zgodnie z tendencjami europejskimi oraz w odpowiedzi na zapotrzebowanie społeczne, rozpoczęła się generalna reforma w zakresie kształcenia pedagogów specjalnych. Zmiany te (głównie dotyczące planów i programów studiów) następują również w Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie (APS), która stanowi główny obiekt naszego zainteresowania. Akademia jako jedyna w kraju przygotowuje nauczycieli i wychowawców do pracy w zakresie wszystkich specjalności pedagogiki specjalnej i pedagogiki. W reakcji na zmiany wynikające z wprowadzania w życie reformy edukacji realizuje się w niej wiele prac z zakresu modernizacji systemu studiów i przygotowania absolwentów. Akademia Pedagogiki Specjalnej dysponuje zapleczem dydaktycznym, umożliwiającym kształcenie ponad 2000 studentów studiów dziennych oraz 2000 studentów studiów zaocznich.

Od roku akademickiego 1991–1992 studenci APS studiują według nowej koncepcji przygotowania zawodowego i mają możliwość alternatywnego wyboru spośród wielu przedmiotów oraz równoległego kształcenia w róż-

nych specjalnościach. APS przygotowuje nauczycieli, wychowawców do pracy z osobami niepełnosprawnymi (intelektualnie, słuchowo, wzrokowo, ruchowo oraz z chorymi, a także z ludźmi społecznie nieprzystosowanymi, mającymi wady wymowy, wady uczenia się i z innymi upośledzeniami) w zakresie pracy socjalnej i resocjalizacji.

Studia w APS obecnie realizowane są na podstawie międzynarodowego systemu punktów ECTS, przy czym studenci studiów magisterskich podczas 5 lat studiów muszą uzyskać 300 punktów, a studenci studiów wyższych zawodowych podczas 3 lat studiów – 180 punktów. Podstawowym kryterium określania liczby punktów za dany przedmiot jest liczba godzin nauczania danego przedmiotu i forma jego ukończenia. 1 godzina tygodniowo oznacza 1 punkt, 2 godziny – 2 punkty, a jeśli przedmiot kończy się egzaminem, dolicza się 2 punkty (np. za 4-godzinny kurs przedmiotu z egzaminem student uzyskuje 6 punktów). Ogólnie APS (*Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej...*, 2005) kształci studentów na następujących trybach i rodzajach studiów (patrz tabela 2):

Tabela 2

Tryby i rodzaje studiów w APS

Studia dzienne	Studia zaoczne
5-letnie magisterskie	5-letnie magisterskie
3-letnie wyższe zawodowe	3-letnie wyższe zawodowe
	2-letnie magisterskie uzupełniające

APS oferuje następujące programy studiów z zakresu pedagogiki specjalnej w trybie dziennym (tabela 3):

Tabela 3

Programy studiów na APS w Warszawie

Pedagogika specjalna	
5-letnie studia magisterskie	3-letnie studia wyższe zawodowe
Pedagogika niepełnosprawnych intelektualnie	Arteterapia
Pedagogika niepełnosprawnych słuchowo	Terapia zajęciowa
Pedagogika niepełnosprawnych wzrokowo	Andragogika specjalna
Pedagogika niepełnosprawnych ruchowo	
Logopedia	
Pedagogika resocjalizacyjna i pomoc rodzinie	
Pedagogika utalentowanych i informatyka	
Zintegrowane wychowanie przedszkolne	
Wczesna interwencja	

Polska koncepcja studiów pedagogiki specjalnej obejmuje przedmioty zawierające podstawy ogólne, przedmioty podstawowe, przedmioty specjalizacyjne i przedmioty dla poszczególnych specjalności do wyboru. Te właśnie przedmioty specjalności do wyboru tworzą wysoką liczbę przedmiotów do wyboru (np. w ramach PNI jest ich aż 68), dzięki czemu ich liczba w grupie poszczególnych pedagogik w porównaniu do systemów kształcenia w poszczególnych krajach wyraźnie rośnie. Studia te nie oferują specjalnych metodyk przedmiotowych, jedynie metodyki o nastawieniu ogólnym – np. w programie PNI chodzi o metodykę zintegrowanego kształcenia uczniów o niewielkiej niepełnosprawności intelektualnej lub o metodykę zintegrowanego kształcenia uczniów o niewielkiej niepełnosprawności intelektualnej (u nas studenci odbywają zajęcia z zakresu specjalnej metodyki matematyki, specjalnej metodyki języka słowackiego itd.). Każdy polski program pedagogiki specjalnej obejmuje również kursy języka obcego.

Porównanie systemów kształcenia pedagogów specjalnych w polskich i słowackich szkołach wyższych

Podczas dokonywania porównania systemów przygotowania pedagogów specjalnych w wybranych instytucjach wychodzimy z ogólnoteoretycznych założeń porównawczej pedagogiki specjalnej i specjalnej pedeutologii. Opieramy się również na wynikach porównań zrealizowanych w końcu lat 80. XX wieku pod wspólnym kierownictwem Pro. PhDr. Štefana Vaška, CSc., PhDr. Ivana Kramára, CSc. i Dr. Ludvíka Edelsbergera, CSc. (główne zadanie RŠ III-06 „Výchova a vzdelávanie peodagogických pracovníkov škôl a zariadení pre mládež vyžadujúcu špeciálnu starostlivosť”), dzięki którym szczegółowo porównywano ówczesne europejskie kraje socjalistyczne (byłą Czechosłowację, Związek Radziecki, Polską Rzeczpospolitą Ludową, Niemiecką Republikę Demokratyczną, Węgierską Republikę Ludową oraz Socjalistyczną Federacyjną Republikę Jugosławii). Przedmiotem ówczesnego porównania była struktura organizacyjna instytucji kształcących w zakresie pedagogiki specjalnej, czas trwania studiów, forma studiów, integracja i dyferencjacja studiów, treść studiów, stosunek liczby dyscyplin specjalnopedagogicznych do pozostałych dyscyplin, stosunek liczby metodyk specjalnopedagogicznych do pozostałych dyscyplin i wreszcie stosunek wymiaru wykładów teoretycznych do ćwiczeń praktycznych.

Celem obecnego porównania systemów kształcenia w szkołach wyższych w Polsce i na Słowacji było ukazanie różnic między organizacją i profilem systemu kształcenia w tych krajach. Badaliśmy, czy istnieją różnice między charakterem studiów (uniwersyteckich lub nieuniwersyteckich), rodzajem studiów (konceptcja 3-stopniowa lub inna) i systemem studiów (system punktowy ECTS lub bezpunktowy). Nasze spostrzeżenia zawiera tabela 4:

Tabela 4

Organizacja i profil systemu kształcenia

Instytucja	Charakter studiów	Rodzaj studiów	System studiów
APS	nieuniwersytecki	tylko stopień mgr	ECTS
PdF UK	uniwersytecki	2-stopniowe Bc.+Mgr.	ECTS

Dane w tabeli wskazują, że zachodzą dosyć wyraźne różnice między systemami kształcenia pedagogów specjalnych w badanych krajach pod względem charakteru studiów (na PdF UK chodzi o studia uniwersyteckie, w APS chodzi o nieuniwersytecki charakter studiów), rodzaju studiów (na Słowacji istnieje 3-stopniowy system studiów, a w Polsce tylko studia magisterskie). System studiów jest w obu krajach taki sam.

Dalszym istotnym aspektem naszych obserwacji było **uwzględnienie poszczególnych dyscyplin w planach nauczania** wybranych konkretnych programów pedagogiki specjalnej na Słowacji i w Polsce. Nawet jeśli konkretne programy studiów różnią się pod względem nazwy, organizacji i profilu systemu kształcenia, wybraliśmy tylko te programy, których profil absolwenta jest mniej więcej identyczny. Chodzi o następujące programy studiów reprezentujące poszczególne specjalności (patrz tabela 5):

Tabela 5

Wybrane programy studiów

Kierunek Uczelnia	PNI	PNS	PNW	PNR
APS	2004/2005	2004/2005	2004/2005	2004/2005
	tylko mgr (5-letnie)	tylko mgr (5-letnie)	tylko mgr (5-letnie)	tylko mgr (5-letnie)
	ECTS	ECTS	ECTS	ECTS
PdF UK	2005/2006	2005/2006	2005/2006	2004/2005
	Bc.+Mgr. (5-letnie)	Bc.+Mgr. (5-letnie)	tylko Bc. (3-letnie)	tylko Mgr. (5-letnie)
	ECTS	ECTS	ECTS	ECTS

Aby stwierdzić, czy między konkretnymi programami pedagogiki specjalnej zachodzą różnice w występowaniu poszczególnych dyscyplin w treści kształcenia, konieczne było rozdzielenie wszystkich przedmiotów danego programu studiów na 5 grup głównych i 7 podgrup pobocznych (patrz tabela 6). Podczas wyboru grup przedmiotów wychodziliśmy od teorii pedagogiki specjalnej, konkretnie od jej miejsca w systemie nauk, jej specjalności granicznych i nauk pomocniczych.

Tabela 6

Grupy poszczególnych przedmiotów w programie studiów

Nauki pomocnicze – deskryptywne
Nauki pedagogiczne Nauki psychologiczne i patopsychologiczne Nauki biologiczne, patobiologiczne i medyczne Nauki społeczne, społeczno-patologiczne Inne nauki pomocnicze
Nauki pomocnicze – normatywne (filozofia, logika, etyka, estetyka, prawo itd.)
Przedmioty pedagogiki specjalnej
Pedagogika specjalna – ogólnie Poszczególne pedagogiki specjalne
Metodyki specjalne
Praktyka

W dwóch porównywanych placówkach wszystkie przedmioty poszczególnych programów studiów wraz z liczbą ich godzin tygodniowo podzieliliśmy na wymienione grupy przedmiotów, a następnie policzyliśmy liczbę godzin przedmiotów dla poszczególnych grup przedmiotów. W ten sposób uzyskaliśmy przegląd o zakresie ukierunkowania treści programów studiów pedagogiki specjalnej w poddanych oglądowi placówkach oraz możliwość ich porównania. W punktowych systemach studiów do poszczególnych grup włączyliśmy wszystkie oferowane kursy przedmiotów programów studiów (wszystkie przedmioty obowiązkowe, obowiązkowe do wyboru i fakultatywne do wyboru).

W ramach porównania systemów kształcenia pedagogów specjalnych w szkołach wyższych trzeba zauważyć, że wymienione systemy kształcenia różnią się między sobą pod względem organizacji i profilu, co w efekcie wyraźnie wpływa na skład planów nauczania. Dlatego w naszym porównaniu struktura organizacyjna i sprofilowanie studiów w istotny sposób wpływają na różnice między badanymi koncepcjami.

Akademia Pedagogiki Specjalnej w Warszawie oferuje nieuniwersyteckie studia magisterskie z punktowym systemem kształcenia. Zawartość treści programu PNI jest w Polsce wyraźnie nastawiona na grupę przedmiotów z zakresu psychopedagogiki, których liczba godzin w odróż-

nieniu od pozostałych uniwersytetów uwzględnionych w porównaniu jawi się jako zdecydowania wyższa. Stosunkowo wysoka okazuje się również liczba dyscyplin ogólnych specjalnopedagogicznych, przy czym jednak liczba godzin metodyk specjalnych osiąga już niższy poziom. W porównaniu ze Słowacją studia polskie oferują stosunkowo mało przedmiotów z zakresu pedagogiki. Jeśli chodzi o pozostałe nauki pomocnicze deskryptywne – nie różnią się one wyraźnie od koncepcji słowackiej. Nacisk w studiach PNI kładzie się więc na przedmioty o charakterze psychopedagogicznym i specjalnopedagogicznym. Podobnie jest też, jeśli idzie o reprezentację poszczególnych dyscyplin treści kształcenia w polskim programie PNS, PNW i PNR – w zasadzie liczba godzin jest niemal identyczna jak w programie PNI, czyli nacisk kładzie się tu na dyscypliny wybieranej pedagogiki i dyscypliny o charakterze specjalnopedagogicznym, co oceniamy pozytywnie.

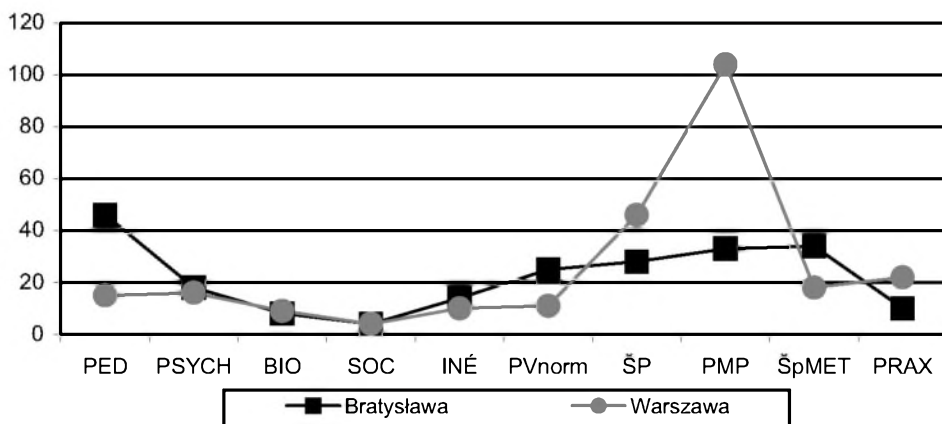
Pedagogika specjalna na bratysławskim **PdF UK** to kierunek studiów o charakterze uniwersyteckim z 3-stopniowym i punktowym (ECTS) systemem kształcenia. W porównaniu z koncepcją polską bratysławskie studia z zakresu PNI cechują się mniejszą różnorodnością pomiędzy poszczególnymi grupami przedmiotów (nie ma tu wyraźnych różnic pomiędzy liczbą godzin grup przedmiotów) oraz niższą liczbą godzin głównych grup przedmiotów specjalizacyjnych (tu postulowalibyśmy zwiększenie liczby godzin). Program PNS w odróżnieniu od programu PNI cechuje większa różnorodność przedmiotów w poszczególnych grupach, co przejawia się wysoką liczbą godzin zwłaszcza z zakresu surdopedagogiki. Nasz program PNS ma bardzo podobną liczbą godzin przedmiotów jak program warszawski. Rozwarstwienie z naciskiem na przedmioty profilujące oceniamy bardzo pozytywnie. Również w programie PNW nacisk kładzie się na w dyscypliny profilujące, czyli tyflopedagogiczne. Ponieważ chodzi o studia zaledwie 3-letnie, z konieczności obejmują one niższą liczbę godzin o charakterze profilującym niż koncepcja warszawska, przy czym liczba godzin z zakresu nauk pomocniczych deskryptywnych i normatywnych jest podobna. Rozwarstwienie przedmiotów programu tyflopedagogicznego uważamy za optymalne, nawet jeśli naszym zdaniem odpowiednia byłaby nieco większa liczba godzin w grupach sprofilowanych specjalnopedagogicznych. W zasadzie takie samo rozwarstwienie przedmiotów, jakie występują w programie PNW, zawiera również program PNR, choć oczekiwalibyśmy większej liczby godzin zwłaszcza w grupach specjalnopedagogicznych, przecież w odróżnieniu od programu PNW chodzi o program 5-letni. W porównaniu z koncepcją warszawską program PNR zawiera niską liczbą godzin o charakterze profilującym specjalnopedagogicznym.

Uwzględniając potrzeby współczesnej praktyki specjalnopedagogicznej, obecnie rozważa się wprowadzenie nowych programów studiów na PdF UK w Bratysławie, które wypełniłyby lukę w zakresie przygotowania

specjalistów w kategorii specyficznych wad rozwojowych w uczeniu się i zachowaniu. Rozważa się też możliwość wprowadzenia nowego programu pedagogiki uczniów zdolnych i utalentowanych, która stanowi gałąź pedagogiki specjalnej, a także możliwość połączenia dwóch programów – specjalnopedagogicznego i leczniczopedagogicznego, dzięki czemu studia zostałyby wzbogacone o tzw. terapie pedagogiczne.

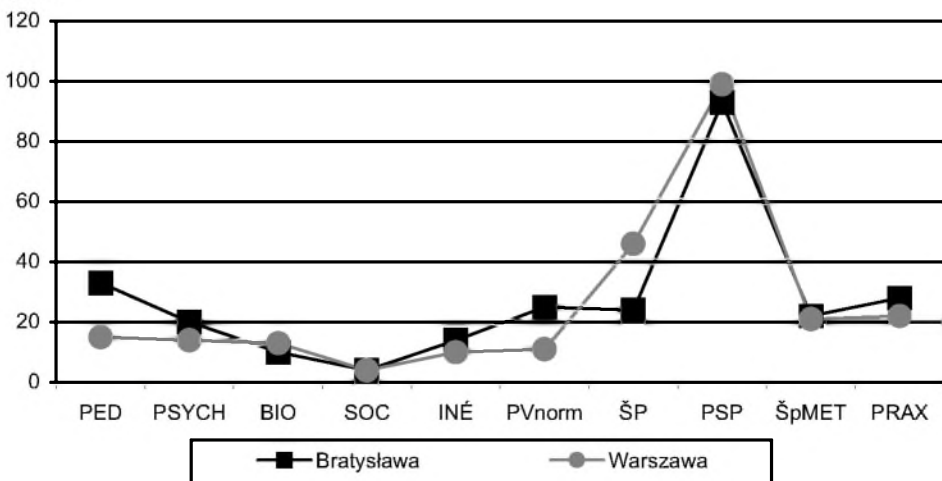
Graficzną ilustrację porównania komponentów treści kształcenia w planach nauczania programów studiów PNI, PNS, PNW i PNR dla Słowacji i ich odpowiedników dla Polski przedstawiamy na poniższych rysunkach 1–4.

godz.

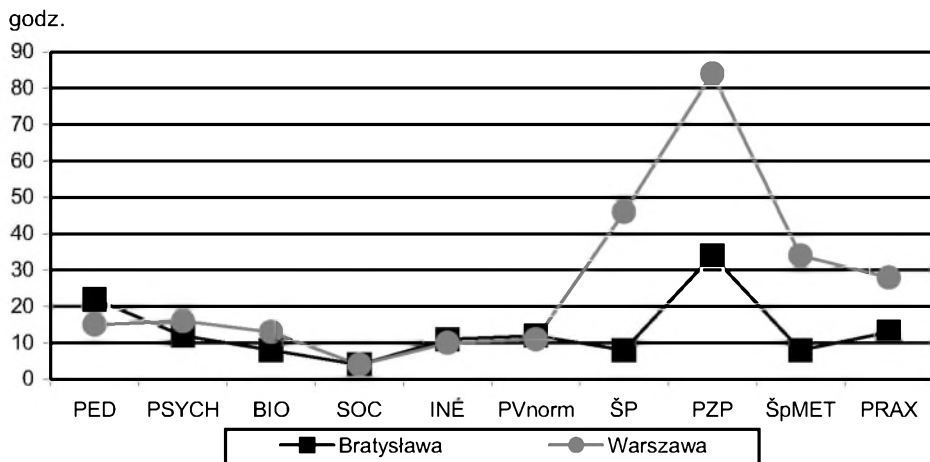

Rys. 1. Porównanie programu studiów PNI

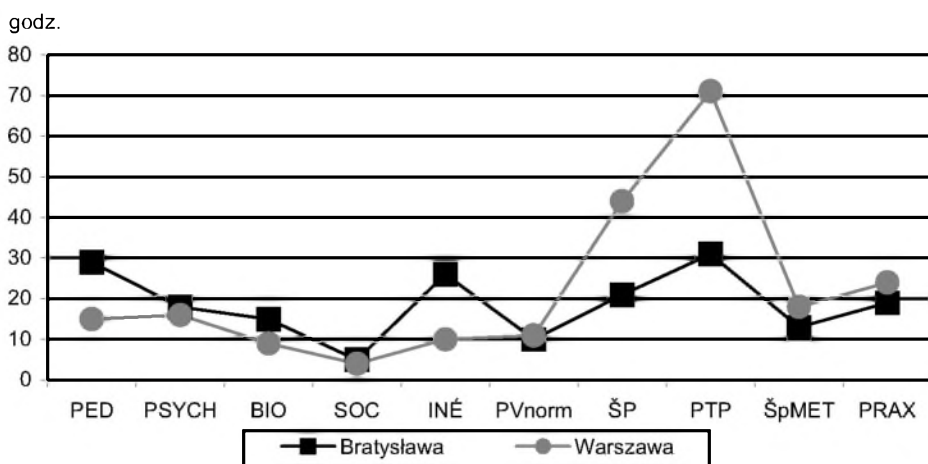
godz.

Rys. 2. Porównanie programu studiów PNS

Rys. 3. Porównanie programu studiów PNW

Rys. 4. Porównanie programu studiów PNR

Istotą naszego projektu badawczego stała się ewaluacja systemów kształcenia w szkołach wyższych i porównanie pod względem zawartości treści kształcenia poszczególnych programów na Słowacji i w Polsce. Ukazane porównanie przynosi wiele informacji na temat koncepcji studiów z zakresu pedagogiki specjalnej w tych krajach. W przyszłości inspirujące i interesujące byłoby poświęcenie uwagi porównaniu systemów pedagogiki specjalnej również pod innymi względami (np. porównanie koncepcji ze względu na reprezentację przedmiotów obowiązkowych, obowiązkowych do wyboru i fakultatywnych do wyboru, ze względu na semestralne powiązania przedmiotów w programie studiów). Przecież rozwój szkolnictwa i całego

systemu kształcenia w dłuższej perspektywie nie może obejść się bez dokładnych badań naukowych ewaluacyjnych, które nie tylko obiektywnie przedstawiają rzeczywisty stan kształcenia, ale też mogą ten stan objaśniać teoretycznie i tym samym przygotowywać podstawy rozwiązań praktycznych.

Wykaz skrótów

APS	– Akademia Pedagogiki Specjalnej, Warszawa
BIO	– biologiczne, patobiologiczne i nauki medyczne
INÉ	– inne nauki pomocnicze
JednŠP	– poszczególne pedagogiki specjalne
PED	– nauki pedagogiczne
PNI	– pedagogika niepełnosprawnych umysłowo
PRAX	– praktyka, staż
PNS	– pedagogika niepełnosprawnych słuchowo
PSYCH	– nauki psychologiczne i patopsychologiczne
PSYCHPED	– dyscypliny psychopedyczne
PNR	– pedagogika niepełnosprawnych ruchowo
Pvnorm	– nauki pomocnicze – normatywne
PNW	– pedagogika niepełnosprawnych wzrokowo
SOC	– nauki socjologiczne, socjalnopatologiczne
ŠP	– pedagogika specjalna – ogólna
SOMATO	– dyscypliny somatopedyczne
ŠpMET	– metodyki specjalne
SURDO	– dyscypliny surdopedagogiczne
TYFLO	– dyscypliny tyflopedagogiczne

Bibliografia

- Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej* (2005). Dostępne w Internecie: <http://www.aps.edu.pl/index.php?md=225#1> [data dostępu: 20 września 2005].
- Brickman W.W., 1992: *Comparative education*. In: *Encyclopedia of educational research*. London.
- Dvacet let reform vysokého školství v Evropě po roce 1980*, 1999: European Communities. Eurydice.
- Kastelová A., 2004: *Príprava špeciálnych pedagógov v Poľsku – história a súčasné trendy*. In: *Aktuálne problémy špeciálnej pedagogiky z aspektu interdisciplinárneho prístupu*. Bratislava.

- Kastelová A., 2004: *Súčasný formy vzdelávania špeciálnych pedagógov na UK v Bratislave a ich obsahová štruktúra*. „Auxilium Sociale” nr 1(29).
- Katedra špeciálnej pedagogiky Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského, 2005. Dostupne w Internetie: <http://www.fedu.uniba.sk/~kspec/> [data dostępu: 11 października 2005].
- Key Data on Education in the European Union 97, 1997. Brussels: European Commission.
- Pelgrum W.J., Voogt J., Plomp T., 1995: *Curriculum indicators in international comparative research*. In: *Measuring the quality of schools*. Paris.
- Průcha J., 1996: *Pedagogická evaluace*. Brno.
- Průcha J., 1999: *Vzdělávání a školství ve světě*. Praha.
- Summary sheets on education systems in Europe – POLAND, 2004. Dostupne w Internetie: <http://www.eurydice.org> [data dostępu: 24 stycznia 2005].
- Summary sheets on education systems in Europe – SLOVAK, 2004: Dostupne w Internetie: <http://www.eurydice.org> [data dostępu: 24 stycznia 2005].
- Vašek Š., 1998: *Nová koncepcia neučiteľskej prípravy špeciálnych pedagógov na Slovensku*. „Efeta”, R. VIII, nr 2, s. 10–11.
- Vašek Š., a kol. 1995: *Špeciálna pedagogika – terminologický a výkladový slovník*. Bratislava.
- Vašek Š., 2003: *Základy špeciálnej pedagogiky*. Bratislava.
- Walterová E., 1991: *Srovnávací a mezinárodní pedagogické výzkumy: zahraniční trendy a naše situace*. In: *Přeměny vzdělávání v mezinárodním kontextu*. Praha.